

Uitgestorven reuzenalk bereikt de collectie

Bram Langeveld [conservator, Natuurhistorisch Museum Rotterdam; langeveld@hetnatuurhistorisch.nl]

De reuzenalk (*Pinguinus impennis*; Linnaeus, 1758) was de 'Pinguin van het Noorden'. Deze inmiddels uitgestorven zeevogel leefde in de noordelijke Atlantische Oceaan en kwam slechts sporadisch voor de Nederlandse kust voor. Dat werd althans gedacht (Van Kolfshoten & Vervoort-Kerkhoff 2010). Nieuw onderzoek aan fossiele botten van diverse stranden brengt daar nu verandering in. De reuzenalk was helemaal niet zo zeldzaam in de Noordzee. Een mooi voorbeeld van voortschrijdend inzicht, zoals dat in de wetenschap centraal staat.

Botten op het strand

Tientallen fossielenverzamelaars zoeken geregeld naar bijzondere fossielen op opgespoten Zuid-Hollandse stranden, zoals de Zandmotor en het strand van Maasvlakte 2 (Mol *et al.* 2015). Eerder toonde Het Natuurhistorisch als resultaat daarvan al een makaak van het strand van Maasvlakte 2 (Moeliker & Reumer 2014) en ook van het strand van de Zandmotor heeft u nog het nodige van ons te goed. Alle verzamelaars dragen met hun collecties bij aan een enorme puzzel: de Nederlandse biodiversiteit van het verleden. Zij vinden letterlijk de puzzelstukjes. Reuzenalkbotten zijn dergelijke puzzelstukjes. Het Natuurhistorisch helpt met de collectie die puzzelstukjes op hun plek te leggen.

Diverse strandsuppleties langs de kust van Zuid-Holland, waaronder de aanleg van Maasvlakte 2, hebben van die stranden een *hotspot* gemaakt voor het vinden van fossiele overblijfselen - botten, tanden en kiezen - van zoogdieren, vogels en vissen. Veel van die fossielen komen uit het ijstijdvak en zijn tussen 2 miljoen jaar en 10.000 jaar oud. Soms zijn de resten wat jonger en daarmee geen 'officiële' fossielen.

De reuzenalk

In de afgelopen twee jaar zijn er meer dan twintig(!) nieuwe reuzenalkbotjes gevonden en herkend op diverse Zuid-

▲ Een broedkolonie reuzenalken. (Remie Bakker/ManimalWorks)

Hollandse stranden, waaronder het strand van Maasvlakte 2, maar ook een opvallende vondst op het strand van Noordwijk (Langeveld & Passchier 2015). De reuzenalk was een grote zwart-witte vogel die niet kon vliegen, maar wel lange afstanden kon zwemmen en diep kon duiken. De vogel leefde tot zo'n 170 jaar geleden in de noordelijke Atlantische Oceaan, van Canada tot IJsland. Bij het kiezen van broedlocaties was de reuzenalk erg kieskeurig: in historische tijd waren er slechts twee broedkolonies, namelijk een hele grote op Funk Island, voor de kust van Newfoundland (Canada) en een kleinere voor de kust van IJsland. Hoewel hij er als twee druppels water op leek en zich ook nog eens zo gedroeg was het geen pinguïn, maar een lid van de alkenfamilie. Typisch een gevalletje van *convergente evolutie*. De reuzenalk stierf omstreeks 1850 uit, als direct gevolg van het op grote schaal doodgeknuppeld worden voor zijn vlees en veren (Fuller 1999; Gaskell 2000).

Vondsten

Uit Nederland waren tot voor kort maar weinig vondsten bekend (Groot 2005). Onderzoek in privécollecties brengt daar nu verandering in (o.a. Langeveld 2015). Een deel van het bewijs wordt op het moment van schrijven tijdelijk tentoongesteld in Het Natuurhistorisch: een ravenbeksbeen (een vleugelbotje; het coracoid voor ingewijden) van een reuzenalk (NMR 9989-04370). Het werd verzameld op het strand van de Zandmotor bij Monster door fossielenverzamelaar Henk Mulder die zijn vondst aan het museum schonk. Nauwkeurig vergelijken in diverse collecties, waaronder die van het Natural History Museum te Londen, het Amsterdams Archeologisch Centrum en de uitgebreide vogelskelettencollectie van Het Natuurhistorisch, heeft aangetoond dat het om een reuzenalkbot gaat. Met behulp van de zogenaamde ¹⁴C-dateringsmethode kan de precieze ouderdom van een 'jong' fossiel (tot zo'n 50.000 jaar oud) worden

cat.nummer	element	vindplaats, jaar	verzamelaar/ schenker
Origineel			
NMR 9989-04365	opperarmbeen (fragment)	Strand de Zandmotor, 2012-2015	Ivan van Marrewijk
NMR 9989-04366	opperarmbeen (fragment)	Strand de Zandmotor, 2012-2015	Henk Mulder
NMR 9989-04370	ravenbekbeen	Strand de Zandmotor, 2012-2015	Henk Mulder
NMR 9989-04372	opperarmbeen (fragment)	Strand Maasvlakte 2, 2015	Henk ter Steege
NMR 9989-04878	opperarmbeen (fragment)	Strand Hoek van Holland, 2012	Bram Langeveld
NMR 9989-04884	ravenbekbeen (fragment)	Strand de Zandmotor, 2012-2015	Vic Viveen en Mark Zondag
NMR 9989-04885	ellepijp	Strand de Zandmotor, 2012-2015	Vic Viveen en Mark Zondag
Afgietsel			
NMR 9989-04395	ravenbeksbeen	Strand Maasvlakte, 1981	Niek Kerkhoff, Erwin Kompanje
NMR 9989-04879	opperarmbeen (fragment)	Strand de Zandmotor, 2012-2015	Henk Mulder
NMR 9989-04880	opperarmbeen (fragment)	Strand Maasvlakte 2, 2015	Wilco Sliedrecht
NMR 9989-04881	opperarmbeen (fragment)	Strand Hoek van Holland, 2012-2015	Niels van Steijn

▲ Een overzicht van reuzenalkbeenderen in de collectie van Het Natuurhistorisch.

vastgesteld. Het museum heeft op deze manier de precieze ouderdom van het ravenbeksbeen laten bepalen. Dat was voor een Nederlandse reuzenalk nog niet eerder gedaan en leverde meteen nieuwe inzichten op. Het stuk bleek tussen 3440 en 3315 jaar oud (datering GrA 65546) en is daarmee aanzienlijk ouder dan de meeste Nederlandse reuzenalkresten, die een Romeinse ouderdom hebben (Groot 2005). Het vormt dus een belangrijk puzzelstukje in de speurtocht naar het voorkomen van deze uitgestorven vogelsoort: het dier kwam hier dus niet alleen circa 2000 jaar geleden voor, maar in ieder geval ook zo'n 3400 jaar geleden. Meer dateringen zullen ongetwijfeld nog meer inzicht verschaffen.

Niet de eerste

Dit ravenbeksbeen is niet het eerste reuzenalkravenbeksbeen dat op een Nederlands strand gevonden is.

▲ Het door Henk Mulder op de Zandmotor gevonden ravenbeksbeen van de reuzenalk in drie aanzichten (NMR 9989-04370). (Jan van Arkel/IBED, Universiteit van Amsterdam)

Dat werd namelijk in 1981 door Niek Kerkhoff verzameld op het strand van de (eerste) Maasvlakte. Ook toen waren het medewerkers van Het Natuurhistorisch die het bot publiceerden. Dat gebeurde in 1991 (Kompanje & Kerkhoff 1991). Onlangs is een afgietsel van dat exemplaar dankzij Erwin Kompanje opgenomen in de collectie (NMR 9989-04395). Nu, 25 jaar later, is het dus weer raak.

Conclusie

Nederlandse resten van de reuzenalk blijken dus helemaal niet zo zeldzaam als voorheen gedacht en daardoor lijkt het er sterk op dat de reuzenalk een vaste (winter-)gast was in de Noordzee. Kompanje & Kerkhoff (1991) kwamen al voorzichtig tot die conclusie en de grote hoeveelheid nieuw materiaal vormt daar het bewijs voor. Zeven van de 'nieuwe' reuzenalkbotten zijn opgenomen in de collectie van Het Natuurhistorisch en daarnaast ook enkele afgietsels van andere exemplaren. Daarmee bezit het museum de grootste collectie reuzenalken van Nederland. Meer vondsten zijn natuurlijk van harte welkom!

Dankwoord

Met dank aan Anja Fischer en Rik Maliepaard (beiden Amsterdams Archeologisch Centrum, UvA) voor het beschikbaar stellen van de collectie; aan Hans van der Plicht (CIO, Rijksuniversiteit Groningen) voor het uitvoeren van de datering en de discussie; aan Remie Bakker (Manimal Works, Rotterdam) voor de illustratie en het maken van afgietsels; aan Jan van Arkel (IBED, UvA) voor fotografie; aan Erwin Kompanje en Kees Moeliker (beiden Natuurhistorisch Museum Rotterdam) voor de discussie;

en uiteraard aan de strandverzamelaars Henk Mulder (Monster), Ivan van Marrewijk (Kwintsheul), Henk ter Steege (Woerden), Vic Viveen (Den Haag) en Mark Zondag (Den Haag) voor het doneren van hun bijzondere vondsten. ◀

Referenties

- Fuller, E., 1999 - The Great Auk - Kent, United Kingdom
 Gaskell, J., 2000 - Who Killed the Great Auk? - Oxford University Press
 Groot, M., 2005 - The Great Auk (*Pinguinus impennis*) in The Netherlands during the Roman Period - International Journal of Osteoarchaeology 15:15-22
 Kolfshoten, T. van & Vervoort-Kerkhoff, Y., 2010 - Maasvlakte I - bron van informatie voor paleontologen en archeologen - Cranium 27(2): 58-62
 Kompanje, E.J.O. & Kerkhoff, N.C., 1991 - Vondst van coracoïd van reuzenalk op Maasvlakte in april 1981 - Dutch Birding 13: 96-98
 Langeveld, B., 2015 - Vondsten van de reuzenalk *Pinguinus impennis* (Linnaeus, 1758) (Aves) uit het Eurogeulgebied - Cranium 32(1):19-27
 Langeveld, B. & Passchier, J., 2015 - Een reuzenalk *Pinguinus impennis* (Linnaeus, 1758) op het Noordwijkse strand - De Strandloper 47(4):18-22
 Moeliker, K. & Reumer, J., 2014 - De makaak van Maasvlakte 2: unieke vondst bewijst nut 'oervondstchecker' - Straatgras 26(2):18
 Mol, D., Langeveld, B., Janse, A., Langendoen, W. & Smolarz, J., 2015 - Dateringsdag fossiele strandvondsten van Maasvlakte 2 in Futureland: een verslag - Cranium 32(1): 49-58